

יוסף הוא המשביר

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

דורות רבים ייגעו מן האור הגדול שהופיע ממפעליו הכבירים והחדשניים ברוב מקצועות התורה של הגאון המנוח, הרב יוסף קאפח זצ"ל. תקופת הזוהר של יהדות המזרח הצמיחה יכול עשיר של ספרי הלכה, פרשנות ומחשבה, שנכתבו בערבית אשר הייתה השפה המדוברת בין יהודים עידן ועידנים. אף שהחשובים ביותר תורגמו ללשון הקודש, גם אלה לא נפתחו כראוי לפני רוב לומדי התורה, כי הרבה תרגומים לקויים היו, וכולם סגנונם מאובן וקשה ולפעמים אף מטעה, והשאר נידונו לנשייה.

הגר"י קאפח חולל מהפכה והכניס לבית-המדרש בצורה נוחה וקריאה ספרי יסוד שרק בתרגומו שלו הצליחו לתפוש את מקומם הראוי בתודעת קהל הלומדים. אני מניח שהמומחים יידעו להעריך הרבה יותר טוב ממני את תרומתו הכוללת של הגר"י קאפח. אשר לדידי, רצוני לעמוד רק על פן אחד קטן של עבודתו הייחודית על פירוש המשנה של הרמב"ם ועל ה"מורה".

הרבה קולמוסין נשתברו והרבה דיואות נשפכו סביב "הנשר הגדול", אבל לפי עניות דעתי, אחת הנקודות המפתיעות ביותר היא שנתגלתה ביחסו של ר' יעקב עמדין ז"ל. הוא טען שלא יתכן כי מחברו של "משנה-תורה" הוא גם יוצרו של ה"מורה". עינו החדה והביקורתית מאנה להכיר את המשותף בחיבורים כה שונים לא רק בתבנית ובצורה, אלא גם ובעיקר בלשונם וסגנונם. דומני שהגורם שהכריע הוא המזרות שבלשון. בן-תורה האמון על "משנה-תורה" — על השפה הבהירה והלבבית, על הצמצום המקפל בתוכו רבדים רבדים של משמעות, ועל ההגדרות המאירות את העיניים — איך יתמודד עם הסגנון המפותל והמינוח הכל-כך "לא יהודי" של ה"מורה"?

אין פלא איפוא שרבים וטובים ראו מעין סקיצופרניה המתבטאת ב"מורה" מצד אחד, וב"משנה-תורה" מאידך. והר"י עמדין הקציץ עד הסוף, וחילק אותם לשני מחברים. אחרים הציעו הסברים שונים ומשונים להסביר את הדו-אנפין של הרמב"ם, זה בכה וזה בכה, עד

שכמעט הפך למוסכמה, על כל פנים בין החוקרים, כי פיצול יש ברמב"ם האישי המשתקף ביצירתו הספרותית.

עד שבא הגר"י קאפח זצ"ל, אשר בשליטתו המופלאה הן בערבית והן בסגנונו העברי של "מורה-הדורות", פתח לנו שער כפתחו של אולם להיכנס בו לטרקלין של מלך. תחילה ב"ספר-המצוות" ואחר כך ב"פירוש-המשנה" ולבסוף הגדיל לעשות ב"מורה-הנבוכים". הריק אותם מכלי אל כלי, ונתגלו קרני אור יקרות אשר האפיל עליהם הלבוש של לשון ישמעאל. בידי האמן המיומן בסגנונו של "משנה-תורה" נפתח באר-לחי-רואי. ובתוך כך החזיר לנו את הרמב"ם האחד והמיוחד.

רבות חייבים אנו לגר"י קאפח זצ"ל, על כל התורה שלמדנו מפיו. אולם דומני שתודה כפולה ומכופלת מגיעה לו שמידי קיבלנו רמב"ם אחד ואחיד. תמיד הרגישו חכמי ישראל כי ודאי כך היא האמת — כמו שתורת משה רבנו אין בה פיצול ולא שניות, חס וחלילה, כך גם תורת רבנו משה, ולא על חינם נוצר הפתגם: "ממשה עד משה / לא קם כמשה". כך הרגשנו אבל לא ידענו אם רק משאלת-לב היא זו, או שבאמת ניתן ליישב את הניגודים הנראים לעין. היום ה"מורה" מדבר אלינו בלשון לימודים, בשפתם של חכמי המשנה, ובהטעמה המיוחדת של "משנה-תורה", ואין עוד מקום להקשות. זוהי מתנה של הרב קאפח לכל הדורות.

ולא זו בלבד נתן לנו הגר"י קאפח. אף הכניסנו לתוך בית מדרשו של רבנו הגדול להקשיב להרהורי לבו בשוקלו סברות ופירושים, והוא משתף אותנו בלבטיו בפסיקת ההלכה. תחילה נוטה לבו אחר פירוש גאון זה, ואחר כך חוזר על אותה סוגיה, ובמאזני יושר מכריע הוא כבר-פלוגתיה, או מחדש מדעתו הרחבה פירוש חדש, כפי אשר יראה לו. אין אף ראשון אחר שניתן לנו לעקוב כך אחרי התפתחות חשיבתו ההלכתית, וכל זה הודות לתרגום "פירוש-המשנה" של הגר"י קאפח.

משך שמונה-מאות שנה נשתמר "פירוש-המשנה" בעצם כתיבת יד קודשו של הרמב"ם, אלא שנעלם מעיני הציבור. כל ימיו עסק הרמב"ם בתיקון ובשיפור כתביו, ובגליונות ספרו מצא הרב קאפח שרידים של מהדורות מהדורות, הגהות והשמטות שלא היו לעיני מתרגמים קודמים. ואת כל אלה הגיש לנו במהדורתו ובתרגומו, ואף בחזרותיו של רבינו טמונה תורה שלמה. אף מתנה זו מי יעריכנה!

זכה ונתקיים בו מקרא כתוב: "כל יקר ראתה עינו, ותעלומה יוציא אור. אז ראה ויספרה, הכינה וגם חקרה".